УДК 378.147:[78.071.2]
DOI https://doi.org/10.12958/1817-3764-2026-3-189-194

Дудик Романа Володимирівна,
кандидат мистецтвознавства, доцент, доктор філософії
Навчально-наукового інституту мистецтв
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна.
romanadudyk@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-7737-6688

ФОРМУВАННЯ ДИРИГЕНТСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування вищої освіти України особливої актуальності набуває проблема підготовки висококваліфікованих фахівців мистецького профілю, зокрема майбутніх учителів музичного мистецтва, здатних до ефективної професійної діяльності в умовах динамічних змін освітнього середовища. Сучасний учитель музики має володіти не лише ґрунтовними музично-теоретичними знаннями, а й розвиненими практичними вміннями, серед яких важливе місце посідає диригентська компетентність як складова частина професійної майстерності.

Диригентська компетентність виступає інтегративною характеристикою, що поєднує технічні, художньо-інтерпретаційні, педагогічні та комунікативні аспекти діяльності майбутнього фахівця. Вона забезпечує здатність організовувати хоровий колектив, керувати виконавським процесом, передавати художній зміст музичного твору та здійснювати ефективну взаємодію з учасниками хору. Водночас у практиці фахової підготовки студентів музично-педагогічних спеціальностей нерідко спостерігається недостатній рівень сформованості саме диригентських умінь, що зумовлює труднощі у подальшій професійній діяльності.

Актуальність проблеми посилюється вимогами сучасної освіти, зокрема концепцією компетентнісного підходу, яка передбачає орієнтацію на результат навчання у вигляді сформованих компетентностей. У цьому контексті диригентська підготовка має виходити за межі формального засвоєння техніки диригування та бути спрямованою на розвиток цілісної особистості майбутнього вчителя, здатного до творчої самореалізації, художньої інтерпретації та педагогічної взаємодії.

Разом із тим існує певна суперечність між високими вимогами до професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та недостатньою розробленістю ефективних педагогічних підходів до формування диригентської компетентності у процесі фахового навчання. Недостатня увага до інтеграції теоретичних знань і практичних навичок, обмежене використання інноваційних методик та технологій, а також фрагментарність підготовки негативно впливають на якість професійної підготовки студентів.

Таким чином, виникає необхідність теоретичного обґрунтування та практичного вирішення проблеми формування диригентської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фахової підготовки, що безпосередньо пов’язано з удосконаленням змісту, форм і методів навчання у закладах вищої освіти та відповідає актуальним науковим і практичним завданням сучасної педагогіки мистецької освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування диригентської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва активно досліджується у сучасній музично-педагогічній науці. Значний внесок у розроблення теоретичних і практичних засад диригентсько-хорової підготовки здійснили як українські, так і зарубіжні науковці.

М. Колесса заклав фундаментальні методичні засади української диригентської школи, систематизувавши принципи диригентської техніки та підготовки хорових і симфонічних диригентів, що зберігають науково-педагогічне значення й сьогодні (Колесса, 1973).

У працях Я. Кириленко обґрунтовано значення хорового співу як провідної форми музичної діяльності школярів та визначено роль диригентської підготовки у професійній діяльності вчителя музичного мистецтва. Зокрема, дослідниця акцентує увагу на необхідності формування у студентів цілісного комплексу диригентсько-педагогічних умінь, що забезпечують ефективну роботу з хоровим колективом (Кириленко, 2020).

Вагомий внесок у дослідження історії та теорії хорового мистецтва зробила Н. Михайлова, яка розглядає розвиток української вокально-хорової культури в історичному контексті та підкреслює значення диригента як ключової постаті у формуванні художнього звучання колективу. Її наукові розвідки сприяють глибшому розумінню культурних і стильових засад диригентської діяльності (Михайлова, 2024).

Р. Кофман одним із перших в українському музикознавстві комплексно обґрунтував психологічні засади диригентської діяльності, акцентувавши увагу на ролі особистісних, комунікативних та лідерських якостей диригента у формуванні творчої взаємодії з виконавським колективом (Кофман, 1986).

Проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва висвітлюються у працях сучасних педагогів, які наголошують на комплексному характері диригентської майстерності. Зокрема, дослідники визначають її як інтегративну якість, що поєднує музично-теоретичні знання, виконавські навички та педагогічну компетентність, необхідну для організації хорової діяльності.

У сучасних дослідженнях хорового мистецтва значна увага приділяється також ролі диригента як інтерпретатора музичного твору. Зокрема, у наукових працях, присвячених розвитку диригентського мистецтва, підкреслюється, що діяльність диригента охоплює широкий спектр завдань – від технічного керування виконанням до формування художньої концепції та емоційного впливу на колектив.

Окремий напрям досліджень пов'язаний із вивченням індивідуального стилю диригента та його впливу на розвиток хорової культури. Так, у роботах І. Бермес розкрито специфіку диригентської діяльності як складного художньо-педагогічного феномену, що поєднує виконавську, організаційну та виховну функції (Бермес, 2016, 2020).

Водночас аналіз наукових джерел засвідчує, що, попри значну кількість досліджень, проблема цілеспрямованого формування диригентської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фахової підготовки потребує подальшого теоретичного осмислення та методичного забезпечення, зокрема в аспекті інтеграції сучасних педагогічних підходів і практико-орієнтованих методів навчання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість досліджень у сфері музично-педагогічної освіти та хорового виконавства, питання цілеспрямованого формування диригентської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва залишається недостатньо вивченим. Зокрема, існує низка аспектів, які потребують окремого наукового осмислення:

1. Більшість досліджень акцентує увагу на окремих складниках: техніці диригування, художньо-образному мисленні чи педагогічних навичках без комплексного поєднання цих компонентів у навчальному процесі. Недостатньо розроблено методичні моделі, які б давали змогу одночасно розвивати всі ключові аспекти компетентності.

2. Існує потреба у розробленні ефективних методик, що забезпечують поєднання музично-теоретичної підготовки з практичною диригентською діяльністю, а також ураховують індивідуальні особливості студентів і специфіку хорових колективів різних типів.

3. Питання формування умінь ефективної взаємодії диригента з колективом, розвитку навичок мотивації студентів та створення творчого та емоційного середовища потребує більш глибокого наукового дослідження.

4. Недостатньо розроблені критерії та показники, які дають змогу об'єктивно визначити рівень сформованості диригентської компетентності у майбутніх педагогів музичного мистецтва.

Таким чином, статтю присвячено саме тим аспектам, які залишаються невирішеними або розкритими лише фрагментарно: створенню комплексної методики формування диригентської компетентності, інтеграції теоретичних знань і практичних умінь, розвитку педагогічних та комунікативних навичок, а також визначенню ефективних критеріїв оцінювання професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та визначення ефективних педагогічних підходів до формування диригентської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі їхньої фахової підготовки в закладах вищої освіти.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

– проаналізувати науково-педагогічні та музикознавчі джерела з проблеми формування диригентської компетентності;

– уточнити сутність та структуру диригентської компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва;

– визначити основні компоненти диригентської компетентності (технічний, художньо-інтерпретаційний, педагогічний, комунікативний);

– окреслити методичні підходи та засоби розвитку диригентських умінь та навичок у студентів.

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження:**

– теоретичні методи: аналіз, синтез, узагальнення наукових джерел із педагогіки, психології та музикознавства з метою визначення сутності диригентської компетентності;

– систематизація та класифікація – для визначення структури та компонентів диригентської компетентності;

– педагогічне спостереження – за процесом навчання студентів у класі диригування та хорового співу;

– узагальнення педагогічного досвіду – з метою визначення ефективних методів і прийомів формування диригентських умінь.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна система підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва вимагає переосмислення змісту та методів навчання, зокрема у сфері диригентсько-хорової підготовки. У центрі уваги постає формування диригентської компетентності як інтегративної якості особистості, що забезпечує здатність до ефективної організації та художнього керування хоровим колективом.

Аналіз наукових джерел та педагогічної практики дає змогу визначити диригентську компетентність як складне багатокомпонентне утворення, що включає технічний, музично-теоретичний, художньо-інтерпретаційний, педагогічний та комунікативний компоненти. Взаємозв'язок цих складників забезпечує цілісність професійної підготовки майбутнього фахівця та визначає якість його подальшої педагогічної діяльності.

Технічний компонент передбачає володіння диригентською технікою, зокрема жестом, схемами тактування, умінням передавати темп, ритм, динаміку та характер музичного твору. Водночас результати педагогічного спостереження свідчать, що ізольоване формування технічних навичок без їх поєднання з художнім змістом не забезпечує належного рівня професійної підготовки студентів.

Музично-теоретичний компонент охоплює знання з гармонії, сольфеджіо, аналізу музичних форм, що є основою для глибокого розуміння партитури. У процесі дослідження встановлено, що недостатній рівень теоретичної підготовки ускладнює формування інтерпретаційних умінь та знижує ефективність роботи студента з хоровим колективом.

Художньо-інтерпретаційний компонент пов'язаний із розвитком образного мислення, здатністю до емоційного переживання та передачі змісту музичного твору. Практика показує, що саме цей компонент є визначальним у формуванні індивідуального стилю диригента та якості художнього результату виконання.

Педагогічний та комунікативний компоненти забезпечують ефективну взаємодію з хоровим колективом. Диригент виступає не лише як виконавець, а й як педагог і організатор, який повинен уміти мотивувати, коригувати та спрямовувати діяльність учасників хору. У ході дослідження виявлено, що недостатній розвиток комунікативних умінь знижує результативність репетиційного процесу та впливає на загальний рівень виконавської культури колективу.

На основі узагальнення педагогічного досвіду та результатів спостереження обґрунтовано педагогічні умови ефективного формування диригентської компетентності. До них віднесено:

1) інтеграцію теоретичної та практичної підготовки, яка передбачає органічне поєднання музично-теоретичних знань із безпосередньою диригентсько-хоровою діяльністю студентів. Такий підхід забезпечує усвідомлене застосування теоретичних положень у процесі аналізу партитури, інтерпретації твору та роботи з хоровим колективом. Це сприяє формуванню цілісної диригентської компетентності та підвищує ефективність професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва;

2) поетапне ускладнення навчального матеріалу, що передбачає послідовний перехід від засвоєння елементарних диригентських навичок до виконання складніших художньо-інтерпретаційних завдань. Такий підхід забезпечує поступове формування професійних умінь із урахуванням індивідуальних можливостей і рівня підготовки студентів. Це сприяє стійкому розвитку диригентської майстерності та запобігає перевантаженню в навчальному процесі;

3) використання активних методів навчання (аналіз партитур, моделювання репетиційних ситуацій, робота з навчальним хором), що передбачає залучення студентів до практично орієнтованої діяльності, зокрема аналізу партитур, моделювання репетиційних ситуацій та роботи з навчальним хором. Такий підхід сприяє розвитку самостійного мислення, інтерпретаційних умінь і навичок прийняття педагогічних рішень у реальних виконавських умовах. Це забезпечує глибше засвоєння навчального матеріалу та підвищує ефективність формування диригентської компетентності;

4) індивідуалізацію навчального процесу, що передбачає урахування індивідуальних особливостей, рівня підготовки та творчого потенціалу кожного студента у процесі диригентської підготовки. Такий підхід дає змогу добирати оптимальні методи і темп навчання, сприяючи більш ефективному засвоєнню матеріалу. Це забезпечує розвиток індивідуального стилю диригента та підвищує результативність професійної підготовки;

5) створення емоційно сприятливого освітнього середовища, що передбачає формування атмосфери довіри, підтримки та творчої взаємодії між викладачем і студентами. Такий підхід сприяє розкриттю емоційного потенціалу майбутніх диригентів, розвитку їхньої упевненості та мотивації до навчання. Це забезпечує ефективніше засвоєння професійних умінь та формування позитивного ставлення до хорової діяльності.

Методичні підходи до розвитку диригентських умінь і навичок у студентів ґрунтуються на поєднанні компетентнісного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів. Важливим є забезпечення активної участі студентів у навчальному процесі через виконання практичних завдань, що моделюють реальні ситуації роботи з хоровим колективом. Значну роль відіграє систематична робота з партитурою, яка передбачає її аналітичне осмислення, визначення художньої концепції твору та пошук адекватних засобів її диригентського втілення.

Ефективними засобами розвитку диригентських умінь є практичні заняття з навчальним хором, відеоаналіз власного диригування, використання дзеркального методу, а також взаємонавчання і рефлексія. Доцільним є застосування вправ на координацію рухів, розвиток метроритмічного відчуття, пластичності жесту та емоційної виразності. Такий комплекс методичних засобів сприяє формуванню усвідомленої, технічно виваженої та художньо переконливої диригентської діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Отримані результати дослідження свідчать, що ефективність формування диригентської компетентності значною мірою залежить від комплексного підходу до організації навчання, який передбачає поєднання технічної підготовки з розвитком художнього мислення та педагогічних здібностей студентів. Такий підхід сприяє підготовці конкурентоспроможного фахівця, здатного до творчої самореалізації та ефективної професійної діяльності у сфері музичної освіти.

Висновки з дослідження та перспектива подальших розвідок. У результаті проведеного дослідження встановлено, що диригентська компетентність є важливим складником професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та має інтегративний характер. Вона охоплює сукупність технічних, музично-теоретичних, художньо-інтерпретаційних, педагогічних і комунікативних умінь, що забезпечують ефективне керівництво хоровим колективом. Обґрунтовано педагогічні умови, які сприяють ефективному формуванню диригентської компетентності, зокрема інтеграцію теоретичної та практичної підготовки, використання активних методів навчання, поетапне ускладнення змісту навчання, індивідуалізацію освітнього процесу та створення емоційно сприятливого навчального середовища. Установлено, що застосування таких підходів підвищує рівень професійної готовності студентів до майбутньої педагогічної діяльності та сприяє розвитку їхніх художнього мислення і виконавської майстерності.

Разом із тим результати дослідження засвідчили, що проблема формування диригентської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва потребує подальшого наукового осмислення. Перспектива подальших розвідок убачається у розробленні та експериментальній перевірці інноваційних методик навчання диригування, дослідженні впливу цифрових технологій на процес професійної підготовки диригентів-хормейстерів, а також у визначенні критеріїв і показників оцінювання рівня сформованості диригентської компетентності в умовах сучасної мистецької освіти.

Література

1. Бермес І. Особливості комунікації «композитор – слухач» у хоровому виконавстві. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.* 2020. № 2. С. 168–173. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2020.220550

2. Бермес І. Рефлексії про сутність поняття «хор» у просторі культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.* 2016. № 4. С. 57–61.

3. Кириленко Я. Теоретичні та практичні засади диригентської підготовки. Київ : Київський університет ім. Б. Грінченка, 2020. 108 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32744

4. Колесса М. Основи техніки диригування. Київ : Музична Україна, 1973. 198 с.

5. Кофман Р. Виховання диригента: психологічні особливості. Київ : Музична Україна, 1986. 40 с.

6. Михайлова Н. Лідерські якості як складник професійної діяльності диригента хормейстера. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. 2024. Вип. 70. С. 47–59. DOI: https://doi.org/10.34064/khnum1-70.03

References

1. Bermes, I. (2020). Osoblyvosti komunikatsii «kompozytor – slukhach» u khorovomu vykonavstvi [Features of «composer-listener» interaction in choral performance]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv – National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald, (2),* 168–173. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2020.220550 [in Ukrainian].

2. Bermes, I. (2016). Refleksii pro sutnist poniattia «khor» u prostori kultury [Reflection on the essence of the notion of «choir» in cultural dimension]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv – National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald, (4),* 57–61 [in Ukrainian].

3. Kyrylenko, Ya. (2020). Teoretychni ta praktychni zasady dyryhentskoi pidhotovky [Theoretical and practical principles of conductor training]. Kyiv: Kyivskyi universytet im. B. Hrinchenka. Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32744 [in Ukrainian].

4. Kolessa, M. (1973). Osnovy tekhniky dyryhuvannia [Basics of conducting technique]. Kyiv: Muzychna Ukraina [in Ukrainian].

5. Kofman, R. (1986). Vykhovannia dyryhenta: psykholohichni osoblyvosti [Education of a conductor: psychological features]. Kyiv: Muzychna Ukraina [in Ukrainian].

6. Mykhailova, N. (2024). Liderski yakosti yak skladnyk profesiinoi diialnosti dyryhenta khormeistera [Leadership qualities as a component of the professional activity of a conductor-choirmaster]. *Problemy vzaiemodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i praktyky osvity – Problems of Interaction of Art, Pedagogy and Theory and Practice of Education, (70),* 47–59. DOI: https://doi.org/10.34064/khnum1-70.03 [in Ukrainian].

Дудик Р. В. Формування диригентської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фахової підготовки

Статтю присвячено проблемі формування диригентської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти. У сучасних умовах розвитку музично-педагогічної освіти зростає потреба у фахівцях, здатних не лише до високого рівня професійної майстерності, а й до комплексного поєднання технічних, художньо-інтерпретаційних, педагогічних та комунікативних навичок. Особлива увага у дослідженні приділяється інтегративному характеру диригентської компетентності, що включає володіння технікою диригування, розвиток музично-теоретичної підготовки, формування художньо-образного мислення, розвиток педагогічних здібностей та ефективну комунікацію з хоровим колективом.

Розглянуто сучасні педагогічні підходи та методики підготовки студентів, орієнтовані на розвиток цілісного комплексу умінь, необхідних для організації хорового процесу та ефективного виконання музичних творів. Проаналізовано роботи провідних українських науковців і диригентів, що висвітлюють історичні та сучасні аспекти хорового мистецтва, педагогічні принципи роботи з колективом та роль диригента як інтерпретатора музичного твору. Особливу увагу приділено поєднанню теоретичних знань і практичних навичок у навчальному процесі, розвитку творчого та емоційного складників професійної підготовки майбутніх педагогів.

Визначено, що ефективна підготовка диригента-хормейстера потребує системного підходу, що поєднує інноваційні методики навчання, індивідуальну роботу з кожним студентом, інтеграцію хорової практики та аналіз художніх творів. Окреслено перспективу подальших досліджень у сфері вдосконалення педагогічних моделей розвитку диригентської компетентності, що сприятиме підвищенню рівня професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та забезпеченню якісного музично-освітнього процесу.

Ключові слова: диригентська компетентність, хорове мистецтво, майбутні вчителі музики, фахова підготовка, педагогічні вміння, художньо-образне мислення, музично-педагогічна освіта, професійна майстерність.

Dudyk R. V. Formation of conducting competence of future teachers of music in the process of professional training

The article is devoted to the problem of forming the conducting competence of future teachers of musical art in the process of professional training in higher education institutions. In modern conditions of development of musical and pedagogical education, there is a growing need for specialists capable not only of a high level of professional mastery, but also of a complex combination of technical, artistic and interpretative, pedagogical and communicative skills. Particular attention in the study is paid to the integrative nature of conducting competence, which includes mastery of conducting technique, development of musical and theoretical training, formation of artistic and figurative thinking, development of pedagogical abilities and effective communication with the choral collective.

Modern pedagogical approaches and methods of training students are considered, focused on the development of a holistic complex of skills necessary for the organization of the choral process and effective performance of musical works. The works of leading Ukrainian scholars and conductors that highlight the historical and contemporary aspects of choral art, pedagogical principles of working with a collective, and the role of a conductor as an interpreter of a musical work are analyzed. Special attention is paid to the combination of theoretical knowledge and practical skills in the educational process, the development of the creative and emotional component of the professional training of future teachers.

It is determined that the effective training of a conductor-choirmaster requires a systematic approach that combines innovative teaching methods, individual work with each student, integration of choral practice, and analysis of artistic works. The article outlines the prospects for further research in the field of improving pedagogical models for the development of conducting competence, which will contribute to increasing the level of professional training of future teachers of musical art and ensuring a high-quality musical educational process.

Key words: conducting competence, choral art, future music teachers, professional training, pedagogical skills, artistic and figurative thinking, musical and pedagogical education, professional skills.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 07.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.10.2026